

POLITIKAI NAGYGYŰLÉSEK MINT INTERAKCIÓS RITUÁLÉK

2013. október 23. a Hősök terén, a Deák téren és a Műegyetem előtt

Kiss Balázs

(tudományos főmunkatárs, MTA TK Politikatudományi Intézet)

Szabó Gabriella

(tudományos segédmunkatárs, MTA TK Politikatudományi Intézet)

Antal Anna

(egyetemi hallgató, ELTE ÁJK)

Összefoglaló

Az etnográfiai jellegű tanulmány célja bemutatni azt a szerepet, amelyet a politikai nagygyűlések játszanak egy-egy politikai közösség megerősítésében és meggyengítésében. A kutatás tézise, hogy a politikai nagygyűlésen részt vevő tömeg viselkedése autonómabb annál, mint ahogyan arra akár a szervezők, akár a politikatudósok gondolni szoktak. Ezért egy-egy gyűlés érzelmi és közösségmegerősítő sikere megjósolhatatlan. A tanulmány a fővárosban 2013. október 23-án lefolyt három fontosabb politikai nagygyűlés leírására vállalkozik, továbbá arra, hogy az MSZP elnökének a rendezvényen történt megzavarását másképpen magyarázza meg, mint ahogyan annak idején ez a politikusok és a média részéről olvasható volt.

Kulcsszavak: politikai nagygyűlés ■ érzelmek ■ közösség ■ Békemenet ■ Jobbik ■ baloldali pártok ■ Randall Collins

2013. október 23-án Budapesten három fontosabb politikai nagygyűlés zajlott le. Tanulmányunk ezeknek a rendezvényeknek a leírására vállalkozik. Célunk, hogy bemutassuk azt a szerepet, amelyet a politikai nagygyűlések egy-egy politikai közösség létrehozásában, megerősítésében, illetve meggyengítésében játszanak. Az alábbiakban nem úgy vizsgáljuk az ilyen eseményeket, mint a szervezők és politikusok instrumentumait, manipulációs erőfeszítéseinek az eredményét, hanem úgy, mint ahol a tömeg autonóm cselekvései legalább olyan fontosak, mint a politikai elit szándékai. A megközelítés erejét nemcsak a három nagygyűlés, hanem egy konkrét történés alternatív magyarázatával is demonstrálni kívánjuk. A Műegyetem előtti baloldali nagygyűlésen a tömeg egy része hangos „Összefogást!” kiáltásokkal megzavarta Mesterházy Attilának,

az MSZP elnökének a beszédét. A pártelnök és még számosan ezt az egyik résztvevő párt, a Demokratikus Koalíció szervezett akciójának minősítették, és elítélték. Véleményünk szerint ez a tömegrendezvény spontán reakcióként is magyarázható, tehát bekövetkezhetett attól függetlenül is, hogy valamely politikai erő azt kifejezetten megszervezte volna.

A kutatás döntő részét helyszíni jelenléttel oldottuk meg, melynek során fényképeket és saját hangfelvételeket készítettünk. Összegyűjtöttünk filmfelvételeket, fényképeket és online bejegyzéseket internetes portálokról és más honlapokról is.¹

A KUTATÁS ELMÉLETI KERETE

A mozgalomkutatást leszámítva a politikatudomány kevésbé érdeklődik a *fizikailag együttlévő*, a köztereken megnyilvánuló tömeg iránt. A kutatások az állampolgárok viselkedését illetően jobbra az időben és főként a térben kevésbé specifikus megnyilvánulásokra összpontosítanak. A fizikailag együtt lévő tömeg efemer jelenségnek minősül: ha erőszakos, akkor vagy az érdekes, ami ezt kiváltotta, vagy pedig az, ami az erőszak következményeként előállt, ha pedig nem erőszakos, akkor valószínűleg csak enged a politikai szervezetek és a politikai vezetők akarátának. Mindkét esetben a tömeg mozgása pusztán következmény, ezért kizárólag az intézmények és a politikai elit stratégiájának jobb megismerése végett érdemel figyelmet. Nem véletlen, hogy a tömeggel foglalkozó ritka kivételek (Gentile, 1993; Berezin, 1997 és 2009) arra keresik a választ, hogy a szélsőséges politikai berendezkedések, pártok és mozgalmak hogyan instrumentalizálják, manipulálják a tömeget, hogyan kényszerítenek ki tömegrendezvényeket, és hogyan élnek vissza velük.

A kivételt képező mozgalomkutatás sokáig, tulajdonképpen egészen a kétezres évek legelejéig, hasonlóképpen közelítette meg a tárgyát, vagyis a tömegrendezvényekre nem fordított sok figyelmet.² Charles Tilly és mások nyomán a fő kérdések inkább arra vonatkoztak, hogy milyen politikai lehetőségszerkezetek tették lehetővé egy-egy mozgalom megjelenését, a fókusz tehát sokkal inkább a mozgalmak felemelkedésén és hanyatlásán, mint nagygyűlések leírásán volt. A kétezres évek elején számos munka jelent meg a mozgalmak érzelmi aspektusairól,³ s mivel ezeknek kitüntetett megjelenési helyei a nyilvános terekben zajló menetelések és gyűlések, ezért több figyelem fordult a politikai nagygyűlések felé is.⁴ Ezt az irodalmat áttekintve is azt látjuk azonban, hogy továbbra is a szervezők erőfeszítései, valamint a résztvevők vallomásai állnak a középpontban, tehát kevésbé a tömeg spontán megnyilvánulásai, mint inkább a kognitív aspektusok. A közösség-problematika, amely minket elsősorban érdekel, azért nem fontos a nagygyűlések leírásában, mert a szerzők úgy tekintik, hogy a közösség inkább az előfeltétele, mint a következménye az eseménynek.

A politikai nagygyűlések elemzésének magyar hagyománya alig néhány munkából áll. Nagy fontosságra tett szert az 1989. március 15-én lezajlott budapesti tüntetés Hofer Tamás (1992) által készített leírása és említendő még Gyáni Gábor rövid írása (1999), valamint a „Tömegek és ünnepek” című kötet tanulmányai (Csúri et al., 2009). Ezek a munkák döntően a politikai ideológiák, az elit politikai számításai és gesztusai felől veszik szemügyre a tömegrendezvényeket és politikai nagygyűléseket. Hogy maguk a résztvevők mit tesznek, hogyan viselkednek, s ebből milyen következtetések vonhatók le, nem vagy alig érdekli a szerzőket.

A politikai nagygyűlések eddigi irodalma nyomán e tanulmány szerzői olyan teoretikus kiindulópontok után kutattak, amelyek legalább akkora figyelmet fordítanak a rendezvények résztvevőire, mint a reflektorfényben levő politikusokra.

RANDALL COLLINS INTERAKCIÓS RITUÁLÉ ELMÉLETE

Collins (2004) elmélete bevallottan Durkheim és Goffman hagyományába illeszkedik, vagyis az érdekli, hogy mi tartja össze az amúgy számtalan törésvonal mentén megoszló plurális társadalmat, és a feleletet nem a makroszintű intézményekben, hanem a mikroszintű cselekvésekben keresi. Collins válasza az, hogy a társadalom nem más, mint interakciós rituálék láncolata. Az ezekben az interakciókban való részvétel olyan pozitív élményekkel és érzésekkel látja el az embereket, hogy ettől a gazdagodástól, feltöltődéstől indítva rendszeresen keresik a sikeres interakciók lehetőségét, s mintegy így alkotnak társadalmat. Sokszor vesznek rész sikertelen interakciókban is: ezek ahelyett, hogy feltöltenék energiával, inkább elfárasztják vagy felmérgezik az embereket, ezért a jövőben kerülni fogják őket.

Collins nyomán a politikára nézve is az összetartozás, az azonosulás a legfontosabb, következésképpen a kérdés az, hogy milyen módon jön létre az összetartozás értelmében vett politikai közösség, és melyek ennek az interakciós rituáléi. Az egyik legfontosabb ilyen a politikai nagygyűlés, ennek lényege pedig a fizikai együttlét általi összehangolódás. Ez a következőket jelenti.

A politikai nagygyűlések interakciók, mégpedig egyszerre a tömeg interakciói a szónokkal, valamint a tömeg tagjainak interakciói egymással. Szeretnénk aláhúzni, hogy a közösség, a tömeg a nagygyűlésnek ugyanúgy a főszereplője, mint a szónok, a vezér.

Különösen fontos az *együttlét*, amely jelentős részben *fizikai együttlétként* ragadható meg. Az emberek alighanem azért nem interneten, televízión vagy rádión követik az eseményt, holott jobban hallhatnák a beszédet, mert a többiekkel is együtt akarnak lenni. A fizikai együttlét pedig nagy hatással van a

résztevőkre, s a hatás nemcsak az adott pillanatban érvényesülhet, hanem akár hosszú távon is.

A tartós hatást nevezi Collins *érzelmi energiának* (*emotional energy*). A nagygyűlés alkalmával a résztvevők egymás hatása alá kerülnek, feltöltődnek energiával és persze érzelmekkel. Ez az energia, ezek az érzelmek a rendezvényt követően tartóssá, vagyis egy sikeres gyűlés esetén a párttal, a vezérrel való azonosulás és a közösség tagjai közötti összetartozás érzésévé alakulnak át. Az emberek tehát nemcsak azért mennek el politikai rendezvényekre, hogy meghallgassák a vezéreket, hanem azért is, hogy érzelmi feltöltődésben legyen részük. Az utóbbi megértéséhez elengedhetetlen a tömeg interakciós viselkedésének a vizsgálata.

A jól sikerült nagygyűlés érzelmi következménye lehet a morális megerősödés, a sikertelené pedig a harag. Ennek megértésében Collins Thomas segítségével hívja Scheff (1990) mikroszociológiáját. Eszerint az interakció sikertelensége a résztvevőben először szégyenérzetet hoz létre, ez hamarosan dühbe megy át, amennyiben az interakció sikertelenségét és az e fölött érzett szégyent nem lehet megbeszélni. Ráadásul a szégyen–harag folyamat kumulatív spirálba fordulhat: az egyszeri frusztráció nyomán keletkezett szégyen, majd harag eleve megnehezíti a következő interakció sikeressé formálását, ebből pedig újabb frusztráció–szégyenérzet–harag keletkezhet. Amennyiben a ciklus néhányszor megismétlődik, a harag visszafojthatatlanná válik, kitör, és rázúdul a másik félre.

A LEÍRÁS MÓDJÁ: AZ EGYÜTTLÉT ÉS AZ ÖSSZEHANGOLÓDÁS INTERAKCIÓINAK FELTÉRKÉPEZÉSE

Kutatási kérdésünk a következő: *Sikeresek voltak-e az október 23-i politikai rendezvények a politikai közösségek létrehozatala és megerősödése szempontjából?*

A kérdést nem a szónoklatok erre vonatkozó kijelentéseinek elemzésével próbáljuk megválaszolni, hanem arra törekszünk, hogy a résztvevő állampolgároknak mint tömegnek a megnyilvánulásait elemezve találjuk meg az összetartozás kialakulásának a jeleit. Az összetartozást kutatásunk alapvetően a megjelentek összehangolódásaként értelmezi és vizsgálja.

Az összehangolódás több szempontból is dinamikus folyamat. Elindulhat az esemény előtt, kiteljesedhet a nagygyűlésen, és túl is nyúlhat annak tér- és időkeretén. Nemcsak a szervezőkön múlik, hiszen a hallgatóság hozzájárulhat, de meg is akadályozhatja a bekövetkezését. Dinamikus az összehangolódás azért is, mert a siker több komponens összjátékán, a kognitív és affektív elemek szétszálazhatatlan kölcsönhatásán múlik.

Randall Collins nyomán ezt a folyamatot interakciókon keresztül kívánjuk vizsgálni, s arra fókuszálunk, hogy a megjelentek mikor és milyen interakciókba bocsátkoznak az összehangolódás érdekében vagy annak elutasítására. Mindezt három aspektusból elemezzük: a fizikai együttlét teremtette interakciókat, a tömeg és a szónok közötti, valamint a tömeg tagjai közötti interakciókat kívánjuk feltérképezni. Lássuk ezeket bővebben!

A fizikai és elképzelt együttlét

A résztvevők fizikai együttlétét mutatja az általuk aktuálisan elfoglalt tér elkülönülése. A rendezvények terének egy részét a rendezők felszerelik az elhátolás egyértelmű jeleivel: hangosítás, kivetítők, színpad, kordon, biztonsági folyosók, zászlók, ideiglenes illemhelyek, árusító pultok, tárgyosztogató aktivisták stb. Más részüket a résztvevők mozgással veszik birtokba, például vonulással. A tér határai tehát folyamatosan mozgásban vannak; általában a tömeg maximális méretűre a vezér szónoklatára időzítve duzzad. A fizikai együttlét leírását David Schweingruber és Clark McPhail munkájából merítve (1999) az alábbi két szempont alapján végezzük.

A tömeg sűrűsége és látkepe. Itt a megjelentek számát és a tömeg térbeli elhelyezkedését elemezzük. Előbbit a hivatalos vagy a nyilvánosságban megjelent adatokra, utóbbit a résztvevő megfigyelésből származó saját adatgyűjtésre alapozzuk. A tömeg sűrűségének meghatározásában négy kategóriát alkalmazunk: a szabad átjárás (*free passage area*), a lassú előrehaladás (*must slow/turn area*), a testek érintkezése nélkül lehetetlen haladás (*excuse me area*) és a nehezen áthatolható tömeg (*difficult movement area*). Ezek egyfajta zónákat jelölnek.

A tömeg látképét nagyban meghatározza a nagygyűlésen résztvevők külső megjelenése, illetve azok a jelképek, amelyekkel felvértezik magukat. Zászlók, táblák, molinók mellett az adott közösségben bevett szimbólumok viselése, ruhák és kiegészítők nemcsak kommunikatív értékkel bírnak, de segítik az összehangolódást is.

A tömeg orientációja és/vagy horizontális helyváltoztatásai. Itt a tömeg koncentrált figyelmére vagy annak elmaradására keresünk bizonyítékokat. A koncentrált figyelem során a tömeg átadja magát az eseménynek. Ezt a szinkronizálódást elősegíti a nagygyűlések gyakori eleme, a vonulás vagy bármilyen egyéb közösen végzett tevékenység (például egy hungarocell bábú szétszedése vagy légballonok felengedése). De a szónoklatok alatti teljes figyelem, a testek és tekintetek egy irányba fordulása, a beszélgetések, mozgások megszűnése, a szónoklatok egy-egy fordulatra tett pár másodpercen belüli reakciók is a tömeg fókuszáltságát mutatják.

Az *elképzelt együttlét* olyanokkal valósul meg, akik időben vagy térben olyan távol vannak, hogy a velük való közösség csak elképzelt lehet (Anderson, 2006). Ennek az elképzelt politikai közösségnek a létrejötte jelentős részben a szóno-

kok teljesítménye, ők idézik meg a múltbeli elődöket és a közösséghez tartozó, de távol levő társakat a közönség számára.

Tömeg és szónok interakciói

Jóllehet a politikai nagygyűlés sikere elsősorban a tömeg összehangolódásától függ, a résztvevőknek a szónokkal való interakciója is lényeges. Ennek feltárására megkülönböztetünk verbális, vokális és gesztusnyelvi interakciókat. Verbális interakció a közös köszöntés, a bekiabálás, illetve a tömegeből induló kezdeményezésre reagáló szöveges szónoki megnyilvánulás. Vokális interakciónak tekintjük, ha a szónok mondanójára a tömeg hangadással, például füttyüléssel, pfujolással, nevetéssel, tapsolással, sípolással, kerepeléssel vagy akár csönddel reagál. A gesztusnyelvi interakciónál különösen fontosak számunkra az együvé tartozásra utaló mozdulatok, vagyis a szolidaritást kifejező ökölbe szorított felemelt balkéz (*solidarity salute*), a „V” betűt formázó ujjak (*victory gesture*) vagy a másik elismerését kifejező kétkezes integetés (*praise gesture*). Itt kell megemlíteni, hogy a nagygyűlést szervező párt politikusai törekedhetnek arra, hogy a beszédeken túl is elérhetővé tegyék magukat a tömeg számára. Közös fényképek, kézfogások, ölelések vagy bármilyen egyéb interakció jelentősen hozzájárul az együvé tartozás érzésének kialakulásához.

Interakciók a tömeg tagjai között

A tömeg, mint önálló entitás összehangolódásának vizsgálatához elengedhetetlen a résztvevők közötti interakciók feltérképezése: hogyan próbálnak hozzájárulni a tömeg összehangolódásához, vagy hogyan akadályozzák azt meg. A tömeg tagjai között szintén megfigyelhetők verbális, vokális és gesztusnyelvi interakciók. Az elsőre példa a skandalás és azok a kiabálások, amelyekkel a jelenlévők hergelik, csendesítik, vagy rendre utasítják egymást. A másodikra a közös éneklés, a harmadikra pedig a bajtársi köszöntés, a kézfogások, ölelések, esetleg a lökdösődés.

Az adatokat résztvevőként, megfigyeléssel gyűjtöttük, mégpedig az etnográfiaihoz közelítő módszerrel (Lofland–Lofland, 1995). Jelen voltunk a baloldali Műegyetem előtti rendezvényén, a Jobbik nagygyűlésén, illetve a Békemeneten, és előre meghatározott szempontok alapján rögzítettük az eseményeket. A nagygyűléseket anonim megfigyelőként követtük: nem mutattuk magunkat az adott politikai közösség támogatójának vagy ellenfelének. A vonulásokban részt vettünk, de más közös tevékenységbe nem folytunk bele. A rendezvényeken jegyzeteltünk, kutatási célból hang- és képfelvételeket készítettünk. A résztvevő megfigyelés mellett a rendezvények vezérszónokainak facebook profiljáról is gyűjtöttünk adatokat: az október 23-án történekről szóló bejegyzésekhez fűzött kommenteket tekintettük át. Ezzel az összehangolódás esemény utáni dinamikájáról akartunk képet kapni.

AZ EGYES POLITIKAI NAGYGYŰLÉSEK

A következőkben a fenti szempontok alapján mutatjuk be a 2013. október 23-án lezajlott három politikai nagygyűlést.

Békemenet, Hősök tere

Az október 23-i állami ünnepség szorosan összekapcsolódott az aznapi Békemenettel.⁵ A résztvevők hivatalosan 14 órakor indultak volna a Bem térről, hogy 16 órára a Hősök tereére érjenek, valójában már 13 óra előtt is gyülekeztek az emberek a Batthyányi téren. A tömeg hosszan várakozott a híd budai lábánál, 14 órakor azután megindult a vonulás, és két óra elteltével megérkezett a Hősök tereére. Sokan másfelől érkeztek ide, de így is óriási tömeg vonult végig a Nagykörúton és az Andrassy úton. Az állami ünnepség első fele rövid műsorból állt, majd a miniszterelnök 25 perces beszédével érte el csúcspontját.

Összehangolódás a rendezvény előtt

Az együttlét már jóval az esemény tervezett megnyitása előtt jó kedvre derítette a helyszínre tartókat; a tökéletes időjárás is hozzájárult ahhoz, hogy egyfajta kirándulásnak tűnjön a Békemenet. Külön diadalérzést okozhatott az, hogy a főváros legjelentősebb útjait zárták le azért, hogy az ünneplők végigyalogolhassanak rajtuk. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a résztvevők nagyon is a miniszterelnök beszédére igyekeztek, bár számosan nézték akár erkélyekről, akár az utcák széléről az elvonulókat.

Fizikai együttlét és elképzelt közösség

A közös élmény a fizikai együttlétről, arról, hogy a sok ember mind ugyanoda tart, már a vonulás előtt létrejöhett, hiszen sokan érkeztek vagy külön buszokkal, vagy tömegközlekedéssel a Batthyányi terre és a Bem terre, ahol az egyes vidéki települések és a budapesti kerületek nevét viselő táblák alatt gyülekeztek. A fizikai együttlét egészen tömörre (*difficult movement area*) vált a Margit híd megnyitására várakozva, majd még kiterjedtebbé a Hősök terén. A szónoki emelvénytől körülbelül hetven méteres távolságban is alig lehetett mozogni (*excuse me area*).⁶

Az összetartozás jelei

A közösség egy része zászlókkal felszerelve érkezett. A felvonulás közben a Hősök terénél a szervezők gyertyákat osztogattak, és a műsorközlő azt kérte a jelenlevőktől, hogy a rendezvény végeztével a meggyújtott gyertyákat helyezzék el az Andrassy út 60. előtt.

Számos tárgy is szolgálta az esemény élményének tartóssá válását. Érkezéskor sokan fényképezkedtek, a képek majd felidézhetik a közös részvételt. A Bem rakparton Magyar Fórumot, a Hősök terénél Demokratát osztogattak. Az utóbbinak a címlapján a felirat: „Békemenet ötödször”. Szintén még a Bem rakparton zászlókat is kaptak a felvonulók. Az egyik zászló a Békemenet hivatalos szervezőjéé, a Civil Összefogás Fórumáé. A másikon, mely rossz minőségben készült, a következő olvasható: „Gyászol a nemzet! Hazaárulóktól szenved!” Ezen nehezen kivehető arcképek: Mesterházy Attila, Göncz Kinga, Lendvai Ildikó, Gyurcsány Ferenc, Bajnai Gordon, Bokros Lajos, Hiller István, Simor András, Ron Werber és mások. Értelemszerűen ők azok a személyek, akiktől való elhatárolódás adja az együvé tartozás egyik alapját.

Az elképzelt közösség a nemzettel való összetartozás hangsúlyozásában jelenik meg, mégpedig mind a múltra, mind a jelenre, mind pedig a jövőre vonatkozóan.

Közösség a múlttal. Az állami ünnepség a történelmi zászlók bevonulásával kezdődött, majd Cseh Tamás énekelt egy filmfelvételen 1956-ról és az akkor történtek hatvanas évekbeli utóéletéről, elhallgatásáról. Az éneklés közben a közönség a tüntetésekről és a harcokról készült korabeli felvételeket láthatott. Ezt Weöres Sándor 1956-ról szóló hosszú verse követte, melyet a helyszínen adott elő egy színész. Az összetartozás eddig tehát a múlttal való azonosság hangsúlyozása, és pedig művészi, tehát nem utolsó sorban az érzelmekre ható eszközökkel.

A miniszterelnök szintén szólt a múltról, még hozzá hosszán: a beszédének 40%-a, az összesen 2350 szóból 949 idézte 1956 emlékét. Felváltva beszélt többes szám első személyben és többes szám harmadik személyben, vagyis egyszerre teremtette meg verbálisan a saját maga, a jelenlevők, a magyarok és a múltban a szabadságért harcolók egységét, és jelezte, hogy az életüket és a testi épségüket mások áldozták a magyarokért, az utóbbiakba beleértve a ma élőket is. Jól érzékelhető, hogy első sorban azokkal azonosította magát a beszédben, akik 1956 után Magyarországon maradtak, nem vándoroltak ki, s akik csendben tűrtek, de végig nem felejtették el a forradalom emlékét. Ezekkel azonosítva magát utalt az 1989-es újratemetéskor a Hősök terén elmondott beszédére: „A döntő csapást itt, ezen a téren mértük rájuk.” Megint többes szám első személyben beszélt arról, mi mindent tettek a magyarok a „gulyáskommunizmus” megdöntéséért.

Közösség a jelenben és a jövőben. A szónoki beszéd 60%-át kitevő második rész szólt a jelenről és a jövőről, melyben szintén együtt osztozik a miniszterelnök és a megjelentek közössége. A közösség a beszéd szerint belülről nem homogén, hiszen a magyarok már csak olyanok, hogy sosem elégedettek teljesen a kormányukkal. Ugyanakkor a külső csoport, az outgroup sokkal homogénebb: történetileg is folyamatosság jelenik meg vele kapcsolatban a ma-

gyar forradalmakat és szabadságtörekvéseket leverő külső erőkkel való kollaborációjuk okán.

A tömeg verbális, vokális és gesztusnyelvi interakciói

Közös éneklés. A Margit híd budai hídfőjénél összetömörült tömeget közös éneklésre próbálta rávenni a Békement egyik szervezője. Nem járt sikerrel: a környezetében énekeltek néhányan, de tovább nem terjedt a közös erőfeszítés. A vonulás alatt kétszer lehetett hallani éneklést: egyszer a Kossuth nótát, egyszer pedig a Székely Himnuszt, de nem lett belőlük tömeges összehangolódás.

A Hősök terén a Himnuszt központi kezdeményezésre énekelte a tömeg. A rendezvény végén a már távozni kezdő tömegben egyszer csak spontán megszólalt a Szózat, és ekkor az emberek visszafordultak, mégpedig a színpad felé, és együtt énekeltek először ezt, majd a Székely Himnuszt. Csak ezt követően széledtek szét.

A Békemenetet és az állami ünnepséget egyetlen eseménynek tekintve a szinkronizálódás tehát egyre erőteljesebb az időben: a kezdeti visszhangtalanság a végén spontán és tömegessé váló közös éneklésnek adja át a helyét.

Csendek és tetszésnyilvánítások. A Hősök terén főképpen Orbán Viktor beszéde alatt volt teljes a harmónia. Nagy csend fogadta a szónokot, és bár történeti visszatekintése nem hozta lázba a tömeget, nem is türelmetlenkedett: hangfelvételünk tanúbizonysága szerint a felvevő körüli csoport teljes csendben hallgatta a beszédet, s a beszéd egyes fordulataihoz fűzött ritka egyéni megjegyzéseket leszámítva csak a többiekkel való együtt tapsoláskor, nevetéskor, zajongáskor törte meg a csendet.

A tapsok és tetszésnyilvánítások akkortól váltak sűrűbbé, amikor a szónok a rendszerváltásról és az azt követő időkről kezdett beszélni. A rendszerváltás kapcsán mondottakból a tömeg a következő elemekre reagált, mégpedig egyre hosszabb tapsokkal: *a gulyáskommunizmus megdöntése* (7 mp), *a kommunisták uralmának felőrlése* (9 mp), *a szovjet katonák távozása* (10 mp).

Ennél is hosszabb tapsot kapott Orbán Viktornak a jelen feladatairól szóló indító mondata: *„Azért jöttünk ide, mert azt is tudni akarjuk, hogy mi lesz.”* (16 mp). Innentől a szónok felváltva beszélt a saját csoportról és az ellenfelekről. Az outgroupnak a szónok általi jellemzése nem tapsot, hanem fütyülést, pfujolást, zúgást és helyi szóváltásokat váltott ki, míg a saját eredményeké tapsokat. A miniszterelnök az ellenfeleket a félelmetestől a nevetéséig haladva mutatta be, s ezzel párhuzamosan a zúgásokat végül a nevetés váltotta fel.

A saját eredmények közül a következők okoztak tapsokat: *a 2010-es választások az ellenfelet félretolták* (14 mp), *az alaptörvény említése* (8 mp), *az eredményeket ne lehessen elvenni a magyaroktól* (9 mp), *Magyarországot ne lehessen újra kiszolgáltatni a spekulánsoknak és bürokratáknak* (5 mp), *a békesség nem azonos az együgyűséggel* (8 mp), *köszönet a Békemenetnek* (9 mp).

A beszéd alatt összesen 22 tapsra került sor, ezek eloszlása nem egyenletes. A köszöntés tapsait leszámítva az első 9 perc alatt összesen háromszor tapsoltak, ettől kezdve, vagyis a maradék 18 perc alatt viszont tizenötször, megint nem számolva az elköszönés tapsát. A tapsolók gyorsan reagáltak a szónok fordulataira, ami azt mutatja, hogy odafigyeltek a szövegre, s hogy a tapsok nem kényszeredettek, hanem őszinték voltak.

Hasonlóképpen a szónok összesen kétszer alkalmazott tréfás, ironikus fordulatot, az egyik az outgroupra, a másik az ingroupra irányult, s a közönség lelkesen nevetett a megjegyzéseken.

Végül a záró taps 61 másodperces, jóval hosszabb a köszöntő taps 36 másodperces tartamánál. A kivetítőn látszott, hogy a miniszterelnök is megtapsolja a közönséget, ezzel mintegy az esemény egyenrangú résztvevőjének nyilvánítva a tömeget, belépett a tapsolók közösségébe. A búcsú közben tíz másodperces *Viktor, Viktor* skandalálás is hallatszott.

A fentiekben bemutattuk azt, ahogyan a tömeg egyre sűrűbben és felfokozottabban reagált a miniszterelnöki beszédre és egymás gesztusaira. A lelkesedés legerősebb és leggyakoribb jeleit a beszéd utolsó tíz percében mutatta, éspedig főként akkor, amikor a szónok az ellenfelekről és a velük szemben is elért eredményekről beszélt. Az így felkeltett érzelmek érzékelhetően csillapodásnak indultak a beszédnek a teendőkről szóló záró részében.

A beszéd záró része a jövődő teendőkről szólt. A miniszterelnök megneveztette a közönséget azzal, hogy jelezte: *a magyarok már csak olyanok, hogy sosem elégedettek a kormányukkal*. Az elköszönő tapsig már csak egyszer fejezték ki a résztvevők az egyetértésüket, akkor, amikor Orbán Viktor annyit mondott: *mindenkinek a maga helyén el kell végezni a szükséges munkát* (10 mp).

Említésre méltó, hogy a szokásos „*Hajrá, Magyarország! Hajrá, magyarok!*” búcsúzás második felét a tömeg együtt mondta a szónokkal. Ekkorra tehát ténylegesen végbement a szinkronizálódás a tömeg és a szónok között, s a Szózat és a Székely Himnusz spontán eléneklése pedig arra utal, hogy a résztvevők egymással is összehangolódtak, s ezt pecsételték meg a közös énekléssel.

Az összehangolódás tartóssága

A miniszterelnök facebook oldalán az eseménnyel kapcsolatban összesen 606 önálló bejegyzés találtunk.⁷ A megnyilvánulások közül 54 egyértelműen jelzi, hogy az írója jelen volt a rendezvényen, de számos további bejegyzés esetében sem zárható ki a jelenlét. A 606 beírás és a hozzájuk kapcsolódó további 443 válasz túlnyomó része lelkesült szöveg, amit a beírások rövidege is jelez, ugyanakkor vannak kemény kritikák is. A szövegek többnyire egysoros, egykét mondatos dicséretei főleg a beszédnek, de nem kevés fejez ki örömet a rendezvényről, a hangulattal és, számunka releváns módon, a tömeg nagyságával kapcsolatban.

„Öröm volt látni a sok jó embert, az összefogást, a szeretetet, a békét, a szabadságot!”

„Így kell ünnepelni, felemelő, csodálatos érzés volt ott lenni a Hősök Terén!”

„Szerintem aki ott volt annak szíve lelke megtelt szeretettel! Ha ennyi ember ugyanazt gondolja, ugyanazt érzi és ugyanaz a hite és ugyanarra a szóra dobban a szíve, akkor nincs itt semmi tévedés!”

„Nagyszerű erzes ilyen közössel tartozni!”

„Én ott voltam személyesen, s elmondhatom, hogy felemelő, magasztos érzés kerített hatalmába, teljesen feltöltődtem.”

Előzetes várakozásainknak megfelelően a résztvevők egy része szóban is kifejezi érzelmi feltöltöttségét, de még a közösséghez tartozás érzését is. A visszajáról tekintve a beírásokat, azt mondhatjuk, hogy senki nem panaszkodott a rendezvény sikertelenségére, még a fárasztóan hosszú voltára sem. Akik kritikát fogalmaztak meg, azok a kormányt és a miniszterelnököt általában támadták, nem pedig a rendezvényt kritizálták. Ugyanezek a kritikusok ugyanakkor néhány esetben elmarasztalták a nagygyűlés résztvevőit a maguk kritikátlan-sága, vallásos áhítata miatt.

Jobbik, Belváros

A Békemenethez hasonlóan a Jobbik szintén vonulós eseményt, jobban mondva eseménysorozatot rendezett, amely 12 órakor a Hazatérés templomában kezdődött nem nyilvános istentisztelettel. Ezt követően 13:30-tól a Vértanúk terén a devizahitelek problémáiról és a termőföld-ügyről szóltak a beszédek. Majd a résztvevők átvonultak a Deák térre, ahol 15 órától szintén beszédeket hallhattak, köztük Vona Gábornak, a párt elnökének a szónoklatát. A Hungarica együttes koncertje 16:30-kor kezdődött. A napot az Astoriánál a 18 órától 19 óráig tartó rendezvény zárta, amelyen a Közhatalom Jogsértettjeinek Egyesülete és a Nemzeti Jogvédő Szolgálat tartott megemlékezést a 2006-os összecsapásokról.

Összehangolódás a rendezvény előtt

A Jobbik a korábbinál szélesebb kört kívánt magához vonzani az ünnepen: a párt felé elkötelezett támogatók mellett elsősorban a devizahitelesek, a vidéki kisgazdákat, csalódott egykori Fidesz-szavazókat invitálták, de végül mindenkit, aki úgy érezte, hogy a rendszerváltás óta eltelt időszak kormányai valamilyen szempontból megkárosították. Az érzelmi összehangolódás október 18-án a „Kormánykárosultak dala” című klip⁸ feltöltésével indult el.

Fizikai és elképzelt együttlét

A tömeg nagyságának számszerűsítésére több kísérlet történt. Az Index és a 444.hu egybehangozón legfeljebb ezer főre becsülte a Vértanúk terén jelenlé-

vőket, a Deák téren gyülekezők számát pedig négy és ötezer közé tippelték.⁹ A rendőrség közlése szerint szerda délután tízezer fő lehetett a Deák és az Erzsébet téren (minden arra járó beleszámítva).¹⁰ A pártnak tehát nem sikerült nagyságrendekkel növelnie az utcára hívható támogatóinak számát. Noha a Vértanúk terén zajló programot a szervezők teljes egészében nekik szánták, a devizahitelek miatt bajba jutottak, a vidéki gazdák vagy a Fidesztől elfordulók igen kevésbé tették nyilvánossá jelenlétüket. Mindössze két táblát láttunk a bankok és egyet a Fidesz ellen. A Vértanúk terén pártjelvényes, illetve Árpád sávós zászlók határozták meg a látképet. Elmondhatjuk: az újonnan invitált csoportok távol maradtak.

Fizikai együttlét és összehangolódás. A rendezvény szervezői igyekeztek megvalósítani a modern politikai tömegrendezvények legfontosabb elemeit: volt vonulás, gondosan felépített színpadkép, kivetítő, profi hangosítás. A Jobbik Ifjúsági Tagozatának indulója mellett hallhatók voltak hazafias versek és a Romantikus Erőszak nevű együttes szerzeményei. Fellépett a Hungarica együttes is. A szervezők tehát igyekeztek bevonni a párt iránt kevésbé elkötelezett, de a nemzeti rockzenét kedvelőket is.

A pártvezetők igyekeztek informálisan is elérhetővé tenni magukat. A beszédet nem tartó Novák Előd a Vértanúk teréről induló menetben vonult, illetve a Deák téri színpad mögött a kordonon kívül beszélgetett az arra járókkal. A tömegben feltűnt még Zagyva György Gyula, Vona Gábor pedig kézfogásra és közös fényképezkedésre is lehetőség adott.

Vonulás és tömegeloszlás. A Vértanúk tere és a Deák téri színhely közötti térbeli és időbeli táv leküzdésekor a tömeg szétesett, illetve a megemlékezők többsége csak a Deák téri programokra volt kíváncsi.¹¹ A közösség legfegyelmetesebb és legkitartóbb része az Új Magyar Gárda állománya volt. Ők alkották kötelékben állva-vonulva az első sorokat mind a Vértanúk terén, mind a Deák téren.

A tömeget legsűrűbbnek az Andrássy út és a Bajcsy-Zsilinszky út találkozásánál felállított színpad valamint a Paulay Ede utca és az Erzsébet tér közötti sávban találtuk, itt volt a legnehezebb átjárni a sorok között. A Paulay Ede utca felől az Anker közig haladva folyamatosan lazult a tömeg szerkezete és a résztvevők figyelme. Ebben a sávban kisebb-nagyobb csoportokban álltak, akik hol követték a színpadi eseményeket (például bekapcsolódtak a tapsokba, pfujolásba), hol egymással beszélgettek. Az Anker köztől már egészen ritkás volt a tömeg.

Noha folyamatosan érkeztek nagyobb csoportok a Deák térre Vona Gábor beszédéig, az egybegyűltek felhatalmazták magukat a politikai tartalmak selektív fogyasztására. Megfigyelésünk szerint, melyet az *Index* tudósítása is megerősít,¹² a környék tereit, vendéglátóhelyeit benépesítették a pártemplémát, radikális jelképeket viselő társaságok. A szétszóródáshoz hozzájárulhatott, hogy a rendezvény igencsak megterhelő volt: négy szónok, aztán vonulás, ismét

négy szónonok, utána koncert, majd a Nemzeti Jogvédő Szolgálat meghallgatása. Mindez több majdnem órás figyelmet igényelt!

Az összetartozás külső jelei. Egyértelmű volt, hogy a külsőségek, a ruha és a kiegészítők a politikai identitás megélésének integráns részei, a hitvallás fontos eszközei. Sokan jöttek jobbkios, Árpád sávós zászlókkal, a fekete vagy terepszínű viseletben, nemzeti rockzenét játszó együttesekre utaló, illetve Nagy-Magyarország térképet ábrázoló pólókban és ékszerekkel. Látni lehetett néhány self-made megoldást is: trikolor szalaggal díszített baseball sapkát, Gyurcsány Ferencet becsmérő fotómontázsokkal teletűzdelt felsőt, Árpád sávós hajpántot. Bár mindkét helyszínen lehetett vásárolni radikális kultúrkörköz tartozó szuveníreket, a résztvevők többsége már az együvé tartozás kellékeivel felszerelve érkezett. Különös összhangot biztosított a tömegnek az, hogy a megjelentek túlnyomó többsége fiatal férfi volt.

Elképzelt együttlét. Bár az egyik szónonok (Murányi Levente) maga is '56-os elítélt volt, a harcokban résztvevő forradalmárokkal történő összetartozást Vona Gábor teremtette meg. Beszédét Pongrácz Gergely szellemének megidézésével és a tőle kapott lyukas zászló lengetésével zárta. A Jobbik nemcsak '56-ra, hanem 2006-ra is emlékezett. Teljes egészében a 2006-os történésekről szóltak az Astorián tartott beszédek, de a Deák téren is többször megjelent 2006 emléke.

A tömeg verbális, vokális és gesztusnyelvi interakciói

A tömeg összehangolódását segítette a Himnusz, a Szózat, illetve a Székely Himnusz közös éneklése. Szintén közös pillanat volt a szónonokok „*Adjon az Isten!*” köszöntésre adott „*Szebb Jövőt!*” válasz. A résztvevők Pörzse Sándor kérésére két perc csönddel emlékeztek meg Für Lajos és a 2006-ban megsérült Attila nevű szimpatizáns haláláról.

A rendezvény csúcspontjának Vona Gábor megjelenését mondhatjuk. Harminc perces beszéde a rendezvény leghosszabb és legtöbb ember által figyelt szónonoklata volt. Előtte Z. Kárpát Dániel országgyűlési képviselő beszélt, aki bár megpróbált változatos reakciókat kicsikarni a tömegeből, csak tapsot kapott. Vona Gábor megjelenésekor elszörtan hallatszott az „*Isten hozott!*” kiabálás, illetve erősen szólt a közös köszöntés hangja is, ám a tömeg egységének első jele a beszéd megkezdésére váró, öt másodperces feszült és általános csönd.

Csöndek és hangok. A Vona-beszéd első öt percének egyértelműen domináns visszajelzése a csönd, melyet csak egyszer szakított meg tapsolás. Amíg a pártelnök '56-ról szólt, a közönség csönddel jelezte érdeklődését. Később egyre bátrabban adtak hangot tetszésüknek és egyetértésüknek. Erősen nőtt a vokális aktivitás, amikor a szónonok a jelen helyzet tárgyalásához érkezett, az ellenfeleket emlegette, saját közösségét dicsérte, s a közösen elvégzendő munka

fontosságát hangsúlyozta. A szónok értette, érezte a közönség igényét, így beszédének további részében helyet adott a tömeg megnyilvánulásainak, sőt bátorított a visszajelzésre.

Tapsolás. A pártelnök beszéde alatt 19-szer rögzítettünk tapsot. A résztvevők mindig hangos tapssal honorálták az ellenfél becsmérést és a hívek magasztalását. Előbbire példa a beszéd második percéből: „*És különösképpen akkor, ha van pofája 56-ról beszélni akkor, amikor az egész élete, egész munkássága nem más, mint 1956 elárulása. Ez az illetlenség, ez a megszejtetés.*” (8 mp). Utóbbira a beszéd közepéből hozunk példát: „*Nem véletlen, hogy Morvai Krisztina, Gaudi-Nagy Tamás, az Új Magyar Gárda, a Hatvannégy Vármegye és más civil szervezetek is itt vannak velünk. [...] Itt vannak velünk, mert egybe tartozunk.*” (10 mp). Tapsot kapott akkor is, amikor a közös küldetésről, a nehézségekről és legyőzendő akadályokról beszélt. A megjelenteknek az is nagyon tetszett, amikor Vona Gábor az '56-os „*pesti srácokat*” és Pongrácz Gergelyt a radikális jobboldali politikai közösséghez csatolta (4 mp).

Pfujolás, füttyülés. Pfujolást és füttyülést a beszéd során 16-szor regisztráltunk. Főleg akkor volt erős, amikor a szónok a kormánypártiakat és a baloldalt, illetve az Európai Uniót, a bankokat és a „*nemzetközi háttérhatalmakat*” említette.

Bekiabálások, skandálás. A Vona-beszédet hallgatók a szónoklat hatodik percéig tartózkodtak a verbális megnyilatkozásoktól. Ezután viszont néhányan sűrű bekiabálásokkal jelezték a tömeg jelenlétét, és pedíg összesen 37-szer. A sokszor trágár és agresszív szavak tetszettek a többieknek, sokszor megtapsolták a bekiabálót. Sőt, hergelték is egymást, mint a Vona-beszéd nyolcadik percében; „*Van egy másik választás. A Hősök tere*” [...] Ekkor egy férfi kiabál: „*Zsidóberencek!*”, erre egy másik férfi: „*Mondd hangosabban!*”.

Egyértelmű skandálás kétszer alakult ki. Először a beszéd 6. percében, amikor Vona a baloldaliakról beszélt: „*akik most a Műszaki Egyetem előtt vannak, azoknak a szellemi örökösei, akik szovjet tankra ültek, hogy eltiporják Magyarország szabadságharcát*”, erre a közönség soraiból szólt a „*mocskos zsidók*” (11 mp). Majd alig egy perccel később ugyanez, szintén baloldali politikusok említése után.

A Vonát támogató bekiabálások („*Jól mondd!*”, „*Igazad van!*” „*Monddjad, Gábor!*”) a pártvezető és a szimpatizánsok közötti bizalmas viszonyról árulkodtak. Míg az outgroup említésekor felhangzó szavak mély gyűlöletet tükröztek („*Lógni fogi!*”, „*Gyilkosok!*”, „*Rohadékok!*”, „*Hazaárulók!*”).

Nevetés. Hangos kacagás követte Vona Gábor szóképét, mikor arról beszélt, hogy a Békemeneten megjelentek inkább rohadt narancssal takarják el a szemüket, csak ne kelljen a valósággal szembenézniük.

Gesztusok. A szónok és a tömeg interakcióját támogató gesztusnyelvből a legáltalánosabb a beszédet tartók integetése volt. Murányi Levente a megjelentek elismerésének jeleként számon tartott „*két kar a magasban*” testtartás-

sal érkezett a szónoki pulthoz, Vona Gábor pedig beszéde után az együvé tartozás általános gesztusát (ökölbe zárt balkéz a váll fölé emelve) a tömeg felé mutatva távozott.

Az összehangolódás tartóssága

Vona Gábor facebook profilján a megemlékezésről szóló három poszthoz¹³ összesen 328 hozzászólás érkezett. Ezek közül mindössze 20-ban említik, hogy ott voltak a Belvárosban. Az utóbbiak többnyire Vonát dicsérő bejegyzések, bár néhány a közösségi élményre is utalt:

„Szépen beszélt. Ott voltunk. Szébb Jövőt!”

„Csodás volt köztetek lenni, Adjon az Isten!!!!”

„Ott voltunk mi is. Nagyon jó volt látni ennyi embert. Szébb jövőt!”

Ha tartóssá vált is az együvé tartozás érzése a rendezvény után, a szimpatizánsok nem igyekeztek azt a párt vezetőjével tudatni. Meglehető, a többség számára a délután közösségteremtő ereje inkább a baráti társaságukkal eltöltött közös programban vagy a Hungarica koncertben mutatkozott meg, semmint a Jobbik szónokaihoz kötődő élményekben.

A baloldali pártjai, Műegyetem rakpart

A baloldali ellenzék pártjai és szervezetei a Műegyetem rakpartra szerveztek közös demonstrációt, melynek *A szabadság összeköt, 1956/2013* címet adták. A rendezvény délután két órakor vette kezdetét, és bő másfél óra múlva ért véget. A programról előzetesen csak annyit lehetett tudni, hogy nyolc ellenzéki párt és szervezet vezetői tartanak majd beszédet, mégpedig a népszerűsége való tekintet nélkül azonos időtartamban. A felszólalók sorrendje a következő volt: Bajnai Gordon (*Együtt 2014*), Ungár Klára (*Szabad Emberek Magyarorszáért Liberális Párt*), Bokros Lajos (*Modern Magyarország Mozgalom*), Kuncze Gábor (*Szabadelvű Polgári Egyesület*), Gyurcsány Ferenc (*Demokratikus Koalíció*), Fodor Gábor (*Magyar Liberális Párt*), Szabó Tímea (*Párbeszéd Magyarorszáért*), Mesterházy Attila (*Magyar Szocialista Párt*).

Összehangolódás a rendezvény előtt

A rendezvény célja a kormányváltást akaró baloldali ellenzéki erők közös fórumon való fellépése és e megnyilvánulás által egy politikai közösség létrehozása az összefogás égisze alatt. Az eseményt mindegyik szervezet a saját honlapján hirdette meg, a rendezők pedig a facebook közösségi portálon elérhető oldalt szerkesztettek.¹⁴ Amint az a meghívóban szerepelt, a rendezvényre mindazokat várták, akik egyet értenek Orbán Viktor leváltásának a szükségességével.

A műegytemi demonstráción való részvétel a mind érzelmeit, mind preferenciáit illetően megosztott¹⁵ választók részéről az együttműködésre való hajlandóság kinyilvánításaként is értelmezhető. Erre utal az esemény meghirdetéséhez fűzött hozzászólások java is, melyek régóta várt gesztusként üdvözlilik a közös ünneplést. Találunk azonban olyan véleményt is, hogy a nagygyűlés hiábavaló, a közös ünneplés nem hozza meg a kívánt eredményt, hiszen azt nem követi majd változás, minden a korábbi gyakorlat szerint fog folytatódni. A jelenlévők többsége valószínűleg a számára rokonszenves párt támogatása érdekében jött el („*remélem Gyurcsány Ferenc szót kap*”), ugyanakkor annak a demonstrálására is, hogy bízik a baloldali egységben („*aki demokrata, ott a helye*”), az ellentéteken való felülemelkedésben („*az egész országnak ott kellene lenni*”). További motiváció lehetett annak a felmérése és megmutatása, hogy az ellenzék is nagy tömeget tudhat maga mögött („*nekem mindegy, csak menjünk*”).

Fizikai együttlét

A tény, hogy a tömeg sűrűsége a szabad átjárás (*free passage area*) és a lassú előrehaladás (*must slow/turn area*) szintje között mozgott, máris sejteti, hogy a rendezvényből hiányoztak azok az elemek, melyek az összehangolódást, a közösség érzését felkelthették volna, hiányzott a vonulás vagy a közös emlékezés, ezért a közösség aligha vált elképzelhetővé. Az együvé tartozás gesztusai, megélt rítusai helyett a szónokok inkább hallgatóságként tekintettek a közönségre. Annak ellenére, hogy a Műegyetem az '56-os események fontos helyszíne, a rakparton pedig van erről emlékmű, a múlthoz való kapcsolódás nem kapott kiemelt szerepet. Bajnai Gordon egyetlen utalása a sajnálkozás volt, amiért a megemlékezés nem szólhat azokról, akikről kellene. Ugyanakkor kiemelte, hogy egy évvel korábban, a Szabad sajtó útján éledt újra sokakban a remény, tehát az összetartozást inkább arra az eseményre utalva elevenítette meg. Az MSZP elnöke az „57 évvel ezelőtt” történeteket a mai magyarországi helyzettel szoros párhuzamba állítva említette. Gyurcsány Ferenc a beszéde felénél méltatta először '56-ot, mint a magyarság nagy pillanatát. Bokros Lajos ellenben hangsúlyosan, a beszéde legelején említette a hősokeket.

A rendezvény híján volt a közös jelképek használatának. Juhász Péter bevezető beszéde alatt KORMÁNYVÁLTÁS feliratú tollakat osztottak szét a tömegben. Ez volt a közösség összetartozását megjeleníteni hivatott egyetlen tárgy, Bajnai Gordon megfogalmazásában: „*a demokrata fegyvere*”, amelyet kétszer is magasba tartott a közönség, először Juhász Péter, majd Bajnai Gordon kérésére, később azonban a tollak már nem kerültek elő.

A rendezvényen a rövid távú, gyorsan felhorgadó érzelmek és a hosszú távra ható, kumulálódott érzelmek egymással ellentétes dinamikája volt megfigyelhető. Előbbit a tapsok, a helyeslő vagy elítélő morajlások, a kiabálás gya-

koriságában és hosszában mérhetjük, míg a hosszútávon felgyülemlett érzelmekre, a haragra és frusztrációra a Mesterházy-beszéd megzavarásának lefolyásából következtethetünk.

A tömeg vokális, verbális és gesztusnyelvi interakciói

A tömeg leginkább két dolog említésére reagált tapsal, éljenzéssel, vagy morajlással. Pozitív reakciót az összefogásra és a feltételeinek a megteremtésére vonatkozó mondatok és utalások váltottak ki – mindenki tapsot kapott, aki szót emelt mellettük. Az összefogás említésére Bajnai Gordont háromszor, Gyurcsány Ferencet hétszer tapsolta, éltette a közönség, Mesterházy Attila azonban kerülte a kifejezést, a szót a tömeg ismételte vele szemben.

Negatív reagálást az outgroup emlegetése váltott ki, mégpedig főként ennek megtestesítője, vagyis Orbán Viktor. A nevének említésére a közönség Bajnai Gordon beszéde alatt négyszer, Gyurcsány Ferencé alatt háromszor, Mesterházy Attiláé alatt szintén négyszer reagált felháborodva. Ilyenformán a személye megjelenített egyfajta negatív szakralitást, mivel az ingroup elsődleges identitása is hozzá tapadt.

Az egyes beszédek más és más képet mutattak ebből a szempontból.

Bajnai Gordon szónoklatát 19-szer támogatta a közönség tapsal, kiabálással, mely 4-szer 10 másodpercig is eltartott, egyszer pedig 21 másodpercig skandálta a közönség az „Együtt” jelszót. A szónok a legtöbbször megvárta, míg elül az ováció, és csak utána fogott bele a folytatásba. A búcsúzás 26 másodperce alatt ismét kialakult az „Együtt” kórusa.

Ungár Klára beszédére 15-ször reagált a közönség, ebből 5 alkalommal 1-2 másodperces szünet után kezdett tapsolni a tömeg. Ezt figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a szónok a szöveg bizonyos pontjain mintegy kikényszerítette a reakciót, más helyeken a közönség azonnal válaszolt.

Bokros Lajost is 15-ször támogatta a közönség, ám az előző felszólalóval ellentétben 4 helyen is nem várt reakciót váltott ki, ilyenkor egyszerre beszélt a tömeg megnyilvánulásaival.

Kuncze Gábor beszéde alatt 22-szer szólt taps vagy a megfelelő helyeken fütty, pfujolás. Ebből 6 alkalommal a konkrét teendők említésére tört ki azonnali ováció a tömegben.

Gyurcsány Ferenc 30 alkalommal került interakcióba a közönséggel. Beszédstílusa tagolt volt, gyakran 1-3 másodperces szünetet tartott, ezért több alkalommal nem is nyúlt ennél hosszabbra a taps, a helyeslés vagy a morajlás.

Fodor Gábort 12 alkalommal tapsolta meg a közönség, de 6-szor is kivehető csendet regisztráltunk. Beszéde közepén a „Magyarországot a Fidesz gyarmatosítja belülről” kijelentésre kialakult a „Nem hagyjuk!” rigmusa, de szónoklata alatt megfigyelhető, hogy a Gyurcsány által korábban fellelkesített tömeg nehezen ocsúdik fel.

Szabó Tímeára 11-szer reagált a közönség, ezek eloszlása egyáltalán nem egyenletes. Másfél perc telik el, mire először vált ki mondandója pfujolást a tömegből, majd a végéhez közeledve mind gyakrabban tapsolják meg szónoklatát.

A számok is jelzik, hogy Gyurcsány Ferenc volt képes messze a leginkább összehangolódni a tömeggel, ami erősen sugallhatta, hogy ő uralja az egész rendezvényt.

A fellépők által elmondott beszédek mindegyike a politikai szónoklatoknál megszokott szerkezet szerint épült fel. A beszédek első fele a jelen állapotairól szólt, ez esetben a helyzet kétségbeejtő és válságos mivoltáról, megnevezve a felelősöket, felemlgetve azokat az ügyeket, amelyek ennek az állapotnak a kialakulásához vezettek. Majd a második rész azzal a biztató felütéssel indult, hogy a jelen nem kilátástalan, a helyzet megváltoztatható, az ellenség legyőzhető, sorsunkat saját kezünkbe véve a kívánatos jövő megvalósítható.

A politikai szónoklatok íve tehát a negatív érzelmektől a pozitív érzelmekig vezetett, először megnevezve bajainkat, majd azokra megoldást, legalábbis reményt kínálva. Ugyanakkor Bajnai Gordont, Szabó Tímeát és Mesterházy Attilát leszámítva, minden szónok szelídebben vagy hevesebben felpanaszolta a legszélesebb baloldali összefogás hiányát, követelte annak megteremtését, mégpedig annak a három pártnak a vezetőitől, amelyek éppen az előző napon írták alá megállapodásukat a választásokon való együttes indulásról, s egyben a többieknek az összefogásból való kihagyásáról.

A Mesterházy-incidens

Ilyen körülmények között lépett fel Mesterházy Attila a színpadra, utolsó felszólalóként. A házigazda szólította Mesterházyt, akit a közönség tapssal, hujjogással és dudálással fogadott, mialatt ő a pulpitushoz ment. Hirtelen azonban megváltoztak a tömeg hangjai, bekiabálás hallatszott: *„Te vagy az útban!”*, és járványszerűen kezdett terjedni az *„Összefogás”* követelése. A skandálás egy kisebb göcből indult és terjedt tovább, mert nagyon sokan csatlakoztak a kiabálókhoz. A zajongás szinte pontosan akkor kezdődött, amikor a pártelnök a pulpitushoz ért. Mesterházy a szakadatlan rigmus ellenére megpróbálta felvenni a fonalat, s az elégedetlenségre reagálva a tömeg pesszimizmusaként fogalmazta újra a sokaság kitörő haragját. Miután sikerült magához vennie a szót, a közönség konokul, reakciók nélkül hallgatta beszédét. A korábbi statikus figyelem monoton alapzajnak adta át a helyét, a közelben állók közül valaki több ízben megjegyezte, noha nem bekiabálva, hogy *„duma, дума”*. Az *„Orbán Viktor fiatal demokratából őszülő despotává vált”* kijelentését a közönség megtapsolta ugyan, de ez volt az egyetlen alkalom, s a beszéd közben innen is, onnan is felzendült az *„Összefogást!”*. A beszéd végén a távozó Mesterházyt a közönség egy része megtapsolta, ennek ellenére hosszú és tartós skandálás kísérte le a színpadról.

A rendezvény zárásaként a résztvevők és a fellépők közösen énekelték el a Himnuszt, majd a tömeg oszlani kezdett. A hazafelé indulók közül többen Mesterházy Attilát az összefogás akadályaként emlegették, egy közelben álló pedig azt mondta, hogy a pártelnök lenézi a közönséget. Az oszló tömeg egyértelműen az utolsó beszéd eseményeinek a hatása alatt állt.

Azt állítjuk, hogy a tömegrendezvények érzelmi dinamikájának ismeretében az összeesküvést gyanítónál pontosabb választ adhatunk arra a kérdésre, mi állhatott Mesterházy Attila megzavarásának a hátterében. Az okok a nagygyűlés érzelmi dinamikájában keresendők, mégpedig abban, hogy nyolc különböző politikai erő vezetője szólalt meg, és pedig láthatóan a nélkül, hogy a mondandójukat előre egyeztették, összehangolták volna, vagy ha kísérletet is tettek erre, a próbálkozás sikertelennek bizonyult.

A műegyetemi rendezvény az érzelmek dinamikáját tekintve több szempontból is eltért a szokásos és sikeres forgatókönyvtől.

Először is azért, mert az idő előrehaladtával a közönség természetesen fizikailag is elfáradt, mivel másfél-két órát állt egy helyben, figyelemmel kísérve a szövegeket, tapsolva, kiabálva. A beszédek között nem voltak pihentető átvezető elemek, versek, zene, csak a politikai beszédek sora, és az egy percnél is rövidebb riportok.

Másodszor azért, mert ahogyan fentebb a beszédek szerkezetéről szólva jeleztük, a közönségnek egymás után nyolcszor kellett érzelmi ciklust bejárnia a *fenyegetett jelentől* a *reményteli jövőig*. Egyetlen beszéd pozitív kicsengése sem maradhatott meg hosszú távon, mivel a következő ismét a szorongást keltő elemek taglalásával, vagy önostorozással kezdődött.

Harmadszor és talán a leginkább pedig azért, mert bár az előző napon csak két politikai erő, az Együtt 2014 – PM és az MSZP írt alá megállapodást, mégis a gyűlésen ennél jóval több párt vezetőjének a szereplése volt várható, tehát a közönség akár azt is képzelhette, hogy a szélesebb körű együttműködésről is beszélnek majd a politikusok, hiszen tarthattak volna külön-külön is megemlékezést. Márpedig a szónokok egyik része kerülte a témát, a másik része pedig sértődötten vagy indulatosan szemrehányást tett az ügyben a két már szövetkezett erő vezetőinek. A szövetség tagjai nem reagáltak a többiek kritikájára, amiképpen az összefogás kiszélesítését követelő tömeg egyértelmű jelzéseire sem.

Gyurcsány Ferenc és Mesterházy Attila facebook oldalán az aznapi bejegyzéseket követő több száz hozzászólásból kiderül, hogy azok, akik elmentek a rendezvényre, továbbá azok a baloldali szimpatizánsok is, akik nem tudtak részt venni rajta, valóban a széles, minden ellenzéki pártot magába foglaló politikai együttműködés létrejöttében reménykedtek. Ennek elmaradását pedig „*elmulasztott történelmi pillanatként*” értékelik, amely mintegy azt bizonyította,

hogy „*a baloldal képtelen lesz összefogni*”. Többen nehezteltek Mesterházyra, amiért „*nem reagált*”, „*nem hallotta meg a nép szavát*”, „*nem élt a lehetőséggel, megzavarodott a tömegtől*” és „*túlkiabálta a tömeget, ahelyett, hogy improvizált volna*”.¹⁶

A tömeg várakozásai tehát megghiúsultak, mégpedig mire az utolsó szónok színre lépett, már hétszer. Thomas Scheff már idézett felfogása szerint az ilyen interakciós frusztrációk, amikor tehát a felek nem tudnak összehangolódni, nem értik meg azt, hogy a másik mit vár tőlük, tehát az ilyen frusztrációk előbb szégyenérzethez, majd haraghoz vezetnek. A frusztrációból akkor lesz szégyenérzet és harag, ha a felek nem képesek arra, hogy a helyzetet megbeszéljék, ami egy politikai nagygyűlés esetében úgy valósulhatna meg, hogy a szónok akár rögtönzés segítségével is, de valamiképpen kielégíti a tömeg igényét. Ha azonban erre nem kerül sor, akkor a kumulatív spirál elindul, és végül dühkitörésbe torkollhat.

A rendezvény után

A hosszútávon megmaradó érzelmek és a kudarc élményének bizonyítékai lehetőek fel Mesterházy és Gyurcsány facebook oldalán található aznap esti bejegyzésekhez fűzött kommentárokból. A DK elnökének posztjához 332 hozzászólás érkezett, számos biztató gratuláció mellett mindössze 9 említi konkrétan, hogy jelen volt aznap, és 8 számol be saját tapasztalatból arról, hogy „*a tömeg együtt*”, „*pártállástól függetlenül*” követelte az összefogást, vagy arról, hogy a mellette álló MSZP szimpatizánsokat látta kiabálni. Többen fontosnak tartották megjegyezni, hogy nem DK-sok, de ők is skandáltak. Mesterházy egyik bejegyzéséhez 84-en, a másikhoz 104-en szóltak hozzá, sokan csalódásukat fejezték ki a pártelnöknek aznap teljesítménye miatt. A két beírássorozatból összesen 9 állítja, hogy a skandalás nem volt előre megszervezve, és 6 tulajdonítja a DK akciójának, míg egyetlen hozzászóló azt írja „*mi liberálisok kezdtünk el kiabálni, amihez DK-sok és MSZP-sek is csatlakoztak*”.

Az egység megteremtésére és az összefogás feltételeinek kialakítására létrejövő rendezvényt, amely az összefogás követelésével, és az elégedetlenség tartós megmaradásával ért véget, mint politikai nagygyűlést, a széles baloldali politikai közösség létrehozatalának szempontjából egyértelműen sikertelennek minősíthetjük. Ugyanakkor maga a közönség, vagy annak tekintélyes része közösséggé formálódott, mégpedig a szónokok egy részének ellenében. Hónapokkal később az összefogás létrejött ugyan, de egészen addig a három már októberben is szövetséges párt nem említette, hogy erre az útra kívánna lépni. Ebben az értelemben tehát az utóbb összefogó pártok vezetői megfosztották az október 23-án összesereglett embereket attól is, hogy az összefogást legalább utólag a saját sikerüknek tekinthessék.

ÖSSZEFOGLALÓ

Reményeink szerint sikerült új szempontból, mégpedig a közönség, a tömeg szempontjából írni le három politikai nagygyűlést. A tömeg ezeken a rendezvényeken rövidebb-hosszabb ideig nem is közönségként viselkedett, hanem a szónokokkal egyenrangú szereplőként. Sikeressé, illetve sikertelenné változtatta az adott nagygyűlést, szerencsés esetben politikai közösséggé hangolódott össze, megpróbálta nagyon határozottan kinyilvánítani az akaratát, hangot adott tetszésének és nemtetszésének, autonóm módon vont le a maga számára az esemény tanulságait.

Mint érzékeltettük, a három rendezvény különbözött egymástól a közösséggé alakulás tekintetében. A Békemenettel egybekötött állami ünnepség egyértelműen sikeresnek minősíthető. Az esemény kellően gazdagnak bizonyult mind az együttlét, mind az összehangolódás szempontjából. A vonulástól a zenén, versen, filmes és verbális visszaemlékezésen át a tárgyak osztogatásáig, a közös éneklésig és a múlt hősei előtti gyertyagyújtásos tisztelgésig sokrétűen szolgálta ki az adott politikai közösség fizikai és szimbolikus igényeit. Ezáltal valószínűleg elképzelhetővé tette a közösséget, megerősítette az összetartozásuk érzését, a közös identitást, amit igazolni látszanak például a nagygyűléssel kapcsolatos facebook beírások.

A Jobbik politikai nagygyűlése felemásra sikerült. Sem a kora délutáni gyűlés, sem az esti záró összejövétel nem mozgatót meg sok embert, a várt új csoportok sem tették jelenlétüket nyilvánvalóvá. Az együttlétet és a mozgások szinkronizálását szolgáló vonulás sem volt sikeres. Ugyanakkor a pártelnök képes volt összehangolódni a megjelentekkel, fókuszálni a résztvevők szórt figyelmét, s összekovácsolni a közönséget. Szerencsés ötletnek bizonyult a politikai közösség megerősítése tekintetében a főrendezvény összekapcsolása rock koncerttel, és a Vona-beszéd spirituális elemei is jól működtek. A radikális jobboldal tárgykultusza, illetve a ruhaviseletekben megjelenő szimbólumok jól látható használata pedig közössége erősítő hatással járhatott.

A baloldali politikai nagygyűlés alighanem kudarcnak minősíthető. A résztvevők sokasága fejezte ki igényét, majd csalódottságát a fölött, amit a szónoktól hallott. Természetesen a közönség egy-egy szegmense örülhetett az együttlétnek a saját társaival és a saját vezérével, de aligha élhette át azt, amely egy politikai nagygyűlésnek mégis csak az első számú funkciója: a széleskörű összetartozást, az összes jelenlévő közösségének létrejöttét. A közös színpad, s hogy azon egymás után lépnek fel a vezérek, önmagában nem teremti meg az együvé tartozás érzését. A Műgyetem előtti rendezvény mind politikai tartalmát, mind rekvizitumait és eszközrendszerét tekintve legalábbis szegényesnek, ha nem hiányosnak mondható.

Felvethető, hogy vajon a kutatás megteheti-e, hogy nem reflektál a rendezők manipulációs, politikai, indoktrinációs, erőfitogtatási, egyszóval: instru-

mentalizációs szándékaira. Nos, mindezeknek az aspektusoknak a számba vétele nélkül is adható releváns leírás a politikai nagygyűlésekről. Azért jellemezzük ezt ki, és éppen a jelen kutatás hatására is tehetjük ezt meg, mert jól láthatóan a résztvevő tömeg önálló szereplője volt az egyes eseményeknek; nincsen tehát értelme alapvető szempontnak tekinteni azt, hogy mit is akartak titokban a politikusok. A Múgyetem előtti nagygyűlés szervezői aligha akarhatták azt, ami az esemény végén történt, és a Jobbik is nyíltan mást, többet várt a maga rendezvénysorozatától.

A politikai nagygyűlések kiszámíthatatlanok már a lefolyásuk szintjén is, az egyes résztvevőkben megmaradó élmények és emlékek pedig végképp aligha határozhatók meg előre.

JEGYZETEK

- ¹ Köszönjük a Szerkesztőség által felkért két opponens véleményét.
- ² Lásd ehhez Jasper (2012) összefoglalóját a mozgalomkutatás utolsó félévszázadáról.
- ³ Lásd például a Jeff Goodwin, James Jasper és Francesca Polletta által szerkesztett különböző köteteket, továbbá Flam-King, 2005.
- ⁴ Különösen igaz ez az etnográfiai leírásokra, amelyek fő lelőhelye a *Journal of Contemporary Ethnography*.
- ⁵ A Békemenet mibenlétéről: <https://www.facebook.com/bekemenetegyesulet>.
- ⁶ Utólag a Hősök terén megjelentek létszámát általában kétszázezer körülire tették a tudósítók.
- ⁷ „A szabadság napja”. Az adatok a 2014. március 2-i állapotot tükrözik.
- ⁸ <http://www.youtube.com/watch?v=Sj6ErwutOJ0>
- ⁹ Békemenet és trafiktúra október 23-án, *Index.hu*, 2013. október 23.
- ¹⁰ Külföldi szónokol a Jobbiknál, *444.hu*, 2013. október 23.
- ¹¹ A Vértanúk teréről induló felvonulásban 5-600 ember vett részt (*Jobbik: Csalódott fideszesek a jobbikos tömegben*. Origo, 2013. október 23.), míg a Deák téri színpad előtt 4-5000 fő jelent meg (*Békemenet és trafiktúra október 23-án*. *Index.hu*, 2013. október 23.).
- ¹² Egy nemzeti radikális is tehet néha kivételt. *Index.hu*, 2013. október 23.
- ¹³ „Vona Gábor beszéde vágtatlanul”, „Képgaléria az október 23-i rendezvényről”, „Videómontázs az október 23-i rendezvényről”. Az adatok a 2014. március 2-i állapotot tükrözik.
- ¹⁴ <https://www.facebook.com/events/445217525598443/>
- ¹⁵ Az esemény facebook oldalán heves viták bontakoztak ki az összefogás és a közös ünneplés létjogosultságát illetően.
- ¹⁶ Az adatok a 2014. március 2-i állapotot tükrözik.

IRODALOM

- Anderson, Benedict (2006): *Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*. L'Harmattan, Budapest.
- Berezin, Mabel (1997): *Making the Fascist Self. The Political Culture of Interwar Italy*. Cornell University Press.
- Berezin, Mabel (2009): *Illiberal politics in neoliberal times: culture, security and populism in the new Europe*. Cambridge University Press.
- Collins, Randall (2004): *Interaction Ritual Chains*. Princeton University Press.
- Csúri Károly, Orosz Magdolna, Szendi Zoltán (szerk.) (2009): *Tömegek és ünnepek. A nyilvánosság rítusai a közép-európai modernségben*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Durkheim, Émile (1894/2001): *Les règles de la méthode sociologique*. http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/regles_methode/regles_methode.html.
- Flam, Helena and Debra King (eds.) (2005): *Emotions and Social Movements*. Routledge.
- Gentile, Emilio (1993): *Il culto del littorio. La sacralizzazione della politica nell'Italia fascista*. Laterza, Bari.
- Goffman, Erving (1967): *Interaction Ritual. Essays on Face-to-Face Behavior*. Anchor Books.
- Gould, Deborah B. (2004): *Passionate Political Process: Bringing Emotions Back into the study of Social Movements*. In: Goodwin, Jeff and James M. Jasper (eds.): *Rethinking Social Movements. Structure, Meaning, and Emotion*. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Gyáni Gábor (1999): *Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870–1940*. Új Mandátum, Budapest.
- Hofer Tamás (1992): *Harc a rendszerváltásért szimbolikus mezőben*. 1989. március 15. *Politikadományi Szemle*, 1.
- Jasper, James M. (2012): *Introduction: From Political Opportunity Structures to Strategic Interaction*. In: Goodwin, Jeff and James M. Jasper (eds.) *Contention in Context. Political Opportunities and the Emergence of the Protest*. Stanford University Press, Stanford.
- Lofland, John and Lyn H. Lofland (1995): *Analyzing social settings: a guide to qualitative observation and analysis*. Wadsworth, Belmont.
- Pataki Ferenc (1998): *A tömegek évszázada. Bevezetés a tömeglélektanba*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Scheff, Thomas J. (1990): *Microsociology. Discourse, Emotion, and Social Structure*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Schweingruber, David–Clark McPhail (1999): *A Method for Systematically Observing and Recording Collective Action*. *Sociological Methods & Research*, 27/4.